

Agur batekin
R.

1
s |
c | m |

Jean Elisalde aphez jaunak bere euskaltzain- saréran irakurí zuen itzaldiari, Georges Lakobbe Euskaltzain jaunak egin zion erantzuna

Jauna,

s |
o |
R |
e |
Jauna, jure irakur-aldiaren hastean mintzatu zare Robert de Flers jaun zenaz : bere lankide Gaston de Caillavet-ekin Orai duela hemezortzi urte egin zuen *L'Habit Vert* deithu obra ederean Frantziako izkelzaindi edo Akademiaz trufatzen da. Izkeltzain hautarazten dio Latour-Latour derizan gizon bat, deus eztena, bainan zerbait bilhakatu nahia Academian sarthuz geroztikan, eta bere sarerako itzaldian solas irigarri batzu eran-arazten diozkate idazleek. Halarikan, laster izkelzain izendatua izan zen de Flers. Zuk etzinuen gutaz tzarkeria handirik eran : nahi zinuen kasik Eskualari guziak Euskaltzaindian sar leiten. Orai ikusten duzu hori ezin litakeyela. Hamaki gare, eta urgazle hainitz baditugu. Bakhotxak bere lana ongi egiten badu, zerbait, ene usiaz, eskuararen alde jalgiko da. | sarerako | | | |

e |
u |
b |
m |
Bere bizitze guzia eskuarari eman zioen zure ainzinekoa Landereche aphezak. Aras guti dire, Frantziako eskualkiak harek ziakizkien bezala jakin izan dutenak, bai ta re aras guti, Eskualdun idazleen artean, hainbertze eman dutenak. Eran duzu nola urte askoz itzuli zituen eskuararen fedearen hedameneko liburuak. Lanetan hogoi eta hamazazpi urtetan argitaratzen zuen bi hilabetetarik itzulkerari, eta nihoiz etzen nekatua, nihoiz eztu nahi izan utzi lan handi hori. Eta zerbait baliosik ere bazuen: eskuarazko hitz zahar hainitz, galtzera doazinak, laster hilak izanen direnak, bere buruan bazaduzkan, eta hala hitztegiak ikerturik nasaiki emendatu zituen. Atsotitz, eran zahar, khantu, metaka baziakizkien. Eta ezin ahantz dezakegu zer egin duen hogoi urtehez eta gehiago Eskualzaleen biltzaréaren alde. Segur naiz bilkhura hortan izan diren eta direnetan ez laitekela aurkhi bederen gizon bat, Landeretxek egin lanaren erdia egin duenik. Gure artean ere khartsu zen: Bilbon, Donostian, Iruñan ginuen lankide eta ahal bezabatek erne zagon gure batzaraldietan. Izkinde edo gramatika txiki bat bururatu zuen: galdegin nion maiz imprimieraz dezan, bainan, zahartzean, etzioen eman lan hori khasu handirik. | | | | | |

J |
h |
Haren orde, Jauna, hautatua bazare, nahi izan du Euskaltzaindiak Ipurdiko seme egiazko bat hartu. Azkainen sortu zare. Aita Azkaindaña, Ama Azkaindaña. Nekez hatzeman ginezake norbait, zu baino Azkaindañago laitakenik. Nahiz bizitzearen harat-hunatek heritik-kanpora eraman zaituzten, bethi serti-heñira ahal bezain ardura zatoz, eta Azkaini duzun atxikimendua neurthitzetan ezari duzu. Huna nola : | | | | |

t |
Azkaingo heñian dut nik nere etxea,
Xoko nolik batean umilki gordoa

ongi egiten badu, zerbait, ene ustaz, eskuararen alde
jalgiko da. |r

e | Bere bizitze guzia eskuarari eman zioen zure
ainzinekoa Landereche aphezak. Añas guti dire,
Frantziako eskualkiak harek ziazkizkien bezala jakin
izan dutenak, bai ta re añas guti, Eskualdun idazleen
artean, hainbertze eman dutenak. Eran duzu nola urte
askoz itzuli zituen eskuara ~~bat~~ Fedearen hedamene-
ko liburuak. Lanetan hogoi eta hamazazpi urtetan
u | argitaratzen zuen bi hilabeterik itzulkerari, eta
b | nihoiz etzen nekatua, nihoiz ezta nahi izan utzi lan
handi hori. Eta zerbait baliosik ere bazuen: eskuaraz-
ko hitz zahar hainitz, galtzera doazinak, laster hilak
izanen direnak, bere buruan bazaduzkan, eta hala
hitztegiak ikerturik nasaiki emendatu zituen. Atsotitz,
eran zahar, khantu, metaka baziakizkien. Eta ezin
ahantz dezakegu zer egin duen hogoi urihez eta
gehiago Eskualzaleen biltzararen alde. Segur naiz
bilkhura hortan izan diren eta direnetan ez laitekela
aurkhi bederen gizon bat, Landerechek egin lanaren
erdia egin duenik. Gure artean ere khartsu zen:
Bilbon, Donostian, Iruñan ginuen lankide eta ahal
beza bat erne zagon gure batzaraldietan. Izkinde edo
gramatika txiki bat bururatu zuen: galdegin nion
maiz imprimieraz dezan, batnan, zahartzean, etzioen
eman lan hori khasu handirik. |e
|h
|r
|i

J | Haren orde, Jauna, hautatua bazare, nahi izan du
Euskalfzaindiak Upurdiko seme egiazko bat hartu. |a
Azkainen sortu zare. Aita Azkaindara, Ama Azkain-
dara. Nekez hatzeman ginezake norbait, zu baino
Azkaindara goi lantzen. Nahiz bizitzearan harat-
hunategi heretik-kanpora eraman zaituzten, bethi ser-
heñira ahal bezain ardura zatoz, eta Azkaini duzun
h | atxikimendua neurthizetan ezari duzu. Huna nola : |o

t | Azkaingo heñian dut nik nere etxea,
Xoko polik batean umilki gordea.
Erege urus bada bere jauregian
Ez naiz urikaltzeko etxeño ikian.

: | Goizean jeikitzen naiz bihotza goxorik,
Ohean argiraino ongi loz aserik.
Xoriak ari dire kantuz oihanean
Ni, erege bezala, musika aldean!

Eguna laster doa nahirat jostetan
Añaketa, ihizin, ez bada pilotan.
Ilhundu-eta ez dut deusen urrikirik :
Erregerik othe da urusago denik!

ge | Zeru gainean baita denen Erreñea,
Goiz-arrats lakhet diot othoitz egitea :
«Jauna, ez dut galdetzen lurrean tronurik :
«Bat hartuko dut, bainan... hil-eta bakharrik!»

s | Zure sort-heri hain maitea utzi behañez, Lañesoron
lehenik, gero Baionan egon zare ikhastetxe batzutan. |x
Eta aphezturik, igorri zaituzte bikario Uztaritzera.
Han bizpahirur eñetor-nausi izan ditutzu buruzagi :
enagoke heñetarik bat aiphatu gabe : mitzo naiz |n
Michel Iriart adix)edo hain on, hain goñioaz, pogoita |x |r

hida |

era gog... barnenik sendiru direnak horiek oro ez direla
 aski eskuararen iraupeneko. Eskualdun laborariak
 eta langile guziak, beren mintzayaren merechi duen
 bezala maithatzeko, behar dute gaineratekoan irakurtu
 eta ahal balimbada idatzi eskuaraz, eta eskuara bara-
 tze bat bezala laboratu eta moldatu. Hala eskuararen
 balioa hobeki ikhusiko dute, eta atseginekin nola
 eginbidez beren haurreri erakatsiko diote Europako
 izkuntzetarik zaharrena. Zu zare hori endelgatu dutenen
 bat, eta hartako ~~bat~~ zaitzu eskuaraz idazte. Orai
 duela hamar urte, eman daukuzu liburu bat, «Can-
tari berria» deitua, eta irakurtu dut han harturikako
 lauzpabortz koplak. Guri ere zor zaitugu gai asko han
 edo hemen agertuak. Eskualdunean, Gure Herrian,
Euzkadin, almanaka edo egutegietan: artikulua reyetan
~~bat~~ ban zue deituraz ezartzen duzu: bainan Zerbit-
 zari zu zaitugula badakigu, eta Lurtchuri, Bilharia,
 Haizbelar, denak Elissalde jaun erretora direla. Zure
 bere aldi, Harrichabaleko herrietan, Harrichaba-
len bezala bethi, Mariluz, Ondipola eta Lutxoki,
Ganek, Artzaina, Euran zahar bat, Juan Soldado,
Mitxeria, Pilotari zaharra, Bidintxoren predikua,
Korra ordaindua eta abar. Pilotari handieneri ere
 artikulua zunbait egin diotezu, nola Urchalleri, Embil
 Victor eta Enriqueri, eta Bautista Biztandarra Canta-
 bria, Errezabal, Piztia, Portefio, Perkain, Azantza,
 Mattia, Chilar, Larralde, Soudre, Dongaitz eta Ha-
 rambillet nola izan diren jokolari gaitzak kondatu
 daukuzu. Eta pilota ezduzu maite urunetik, bainan
 zuhaur zare pilotari. Melis sana in corpore sano zer
 den badakizu. Eta ezdezaket ere ahantz gerla dembo-
 ran zeri lohua zinaide. Han zinen, etsaiaren aintzine-
 an, eta zure eginbide osoa ezinago hobeki eginez
 laur goraiphamen izatu zinituen.

Jauna, mintzatu zatzaikigu adirikide baten lagun-
 tzarekin egin duzun liburuaz, Eskual Herriko begazi-
 nak eta ~~goriak~~ deituz. Holako agerkaiek behar dute
 eskualariek. Ene ustez, ongi litake bi liburu-suerte
 ager ditezen. ~~Lehen~~, eskualdun idazle zaharre-
 nak ez dire aski ezaguiuak berriz argitaraz dezaten,
 bederen egokienak. Bigarrenkorik, oraiko sei ehun
 Eskualdun herrietako esfuara osoki iker dezaten.
 Badakit bi lau horet hasiak direla, bainan hasiak
 baizen. Oraiko jakinsunek badakite nola lanean ar-
 bainan lagunduak ez badira, deus onik ezdezakete
 has. Landareen izenak biltzen hasia zare eta hitz-
 emaiten daukuzue laster bururatuko duzula liburu
 hori. Guzien zenean, eskerrik hainitz, orai danik.
 Argitaratu duzunaz geroz liburu polit bat, eskuara
 garbi-garbira frantsesetik bihurtua, Ama Maria
Pasioneakoa deithua eta orok atseginekin irakurtuko
 dutena, astirik aski baduzu zure hitzaren laster iduki-
 tzeko. Egia eraitzeko, jadanik ihertzaile asko lan
 hori lothu zaizkote. Baditugu zuhaitz amari (edo
 fruitu) landare eta lore izenik metaka. Gauza izagutu
 da mila zortzi ehun eta lauetan hogoi eta zortzian
 Iruñan Lacoizqueta jaun apheza ~~man~~ guela Dic-

u/aski
 y/balioa
 l/k/aski
 z/k/aski
 (Hale) k/h/aski
 x/aski
 x/aski
 z/k/aski
 u/aski
 k/aski
 t/aski
 x/aski
 k/aski
 z/aski
 t/aski
 z/aski
 t/aski
 z/aski
 u/aski

u/a
 l/k
 l (italian)
 h
 hi/x
 k/x
 l/x
 i/x/x
 a
 h
 n/s
 u/n
 x
 h/h/h
 n/a
 k/k/a
 k
 i
 i
 i/k
 k
 k
 k
 m/k/k
 n
 l/a
 u
 k/em
 d/s

3

cionario de los nombres euskaros de las plantas

derizan balio handitako liburu bat : han hatzemaiten
dugu kasik bederatzzi ehun landare izen beren latineko,
frantseseko eta espaneleko eranerarekin: gero agertu
liberoko botanica edo lantharen jakitaitia, Urdiñar-
beko erretor batek, Alhabe jaunak emana. Bertze
batzu, nola Azkue, Larreko, Aranzadi jaunak, sail
berean ibili dire. Eta zure lana agertu ondoan, nahi
nuke eskualari batek, latina, frantsesa, espanola,
kaskoia eta aragonea ongi liakiz ~~lakena~~, hartzen
eskuarazko landareen izenak oro eta erran lezan zein
diren egiazko eskuarazkoak eta zein arotzetik etorriak.
Eta ez liteke errech holako lana. Badakizu, eta horren
egre ahatge izan behar, azken mende ~~hautan~~ Eskual-
dunak beren gogoak eta eginkera ~~aldatu~~ izan dutela
betan/lehenik, Erromanoeri buruz gertatu izan direne-
an, bigarren ~~etorri~~ girstinotu ondoan. Erromanoak
huneraio jin aitzinean, etzakiten gauza handirik
Eskualdunek : puska bat basa ~~azirela~~ etanez, ez
diot adimendu ~~nikiko~~ zirela. Ez segurki, bainan araza
edo enda zahar zahar baten ondokoak zirela. Eta
dozeinek daki, lur huntako gizonik zahar ~~enel~~ guti
zakitela eta bizia tarra zutela. Beraz, Erromanoek
Eskualduneri hainitz gauza erakatsi ziozkaten ~~zumbait~~.
Ezin ukhatzekoa da, hartaz minzo naizelarik, landare
latinetik hartuak ditugula, hala nola *gerezia* (latin
cereseam), *godeiña* (latin *cotoneum*), *gaztaiña* (latin
castaneam), *mirtotika* (latin *persicam*), *mizpira* (latin
mespilum), *biku* (latin *ficum*). Eta fruitu batzu ere
latinezkoak dire : tipula (latin *cepullam*), *mipuli* (latin
fenuculum), *meillu* (latin *milium*), *bleta* (latin *bletam*
betulam), *baba* (latin *fabam*), *pastanaga* (latin
pastinacam), *biper* (latin *piperem*), *kurkubita* (latin
cucurbitam), *humin* (latin *cyminum*), *lindil* (latin
lenticulam), *izpika* (latin *spicam*), *gureto* (latin *bole-*
tum), *siape* (latin *sinapem*), *menda* (latin *menta*),
urraga (latin *traga*). Eta gure ~~gure~~ biltzakar ~~zirenean~~ Eskualdunak
hitz andana handi bal eskuaran sartu zen berriz
Eskualdunak eta erlijioea denetan ezarria izan zen
Iraturtu dituzun landare izenetan, naiz guti aipatu
dugun, hautematen dut Ama Birjinaren, San Josepen,
Jondone Jomen, San Martinen eta Aingeruen lore
batzu. Egiazko landare iztegi ~~tan~~ bat izanen dugune-
an, kidekatzen ahalko ditugu hitz horiek oro, eta
ikusten ahalko ~~harenceyk~~ eta Vinsonek Eskualdun
zaharretaz erran dutenetan ~~zer~~ behar den hartu, eta
zer utzi.

Jauna, galde bertze bat egin nahia nagozu, eta
galde hori ihardesten ez badiozu, igurikitzen dut
bertze batek onetsia izanen dela. Oraiko jakintsunek
izkelki (edo dialekoak) maite dute. Eskual-he ~~niko~~koak
eragutuak dire, bainan ez aski oraino. Ongi litake
Azkaingo eskuara hobeki ezagutuak dadin. Egia da,
Luis-Luciano Bonaparte printzeak hunat ~~ethorri~~ zela
bi aldiz, otsaillaren bian, mila zortzi ehun hiruetan
hogoi eta seian, eta gero epailaren seian ~~mil~~ mila zortzi
ehun hiruretan hogoi eta zazpian, ikhusi dudun bezala
printziaren guthunetan, bainan guti zen hemen gelditu:

C/u
romano

s/

es/a/

i/

a/

h/

x/

x/

</

k/

h/

z/

k/

z/

an/

b/

r/

t/

z/

f3.1

da

le

kr

is

le

h

kr

kr

kr

ts

kr

zumbait

h

tx

Eskualdunak

kr

kr

kr

kr

kr

kr

kr

kr (1)

kr

2
eta nahi izan utzi
lan goxo hori. Eta zerbit baliosik ere ~~ez~~ bazuey.
~~ez~~ eskuarako hitz zahar hainitz, galtzerat
doarizat eta laster ~~hainitz~~ ^{galdurak} izanen direnak, bere
buruan bazaduzkan, eta hala eskuarako hitz tejiak
iderturik nasaki emendatu zituen. Atso hitz, erran
zhar, thanta, metaka ~~bazaduzkan~~ ^{bazia akirikien}. Eta ezin
ahantz dezakegu zer egin duen hogoi urtey eta
gehiago eskualzaleen biltzarrearen alde. Segur
naiz bilkura hortan izan diren eta orai diren
buruzagietan ez laitekela aurkhi bederen bat,
landere chet egin lanaren erdia bururatu duenik.
Gure artean ere kharitsu zen: Bilbon, Donostian,
Tunian eta denetan ginen lagun eta ahal
bezan bat erne zitudiez gure batzafaldietan. Izkinde
edo gramatika tiki bat arken duen: galdegin hion
ardura imprimierazi dezau, bainan, zahartzean,
etzier eman lan hori khasu handirik.

Haren orde, jauna, kantatua
~~haren~~ bazare, nahi izat du eskualzaindiak
Laphurdiko seme lajarko bat hartu. Azkainen
sortu zare. Ana Azkaindara, Aita Aizkandora.
Pelez hatzeman ginezake norbait, zu baino
Azkaindarago laitakenik. Nahir biziazen
harat-humatek beritrik kanpora eraman
zaituzten, belki sortherira ahal bezain ardurenik
ehori zare, eta Azkaini duzun atchikimendua
neurt hitzetan ~~hantatu~~ ^{ezarri} duzu. Huna nola:

Azkaingo berriy dut nik nere ethea,
Choto pollet batean uniki gordea.